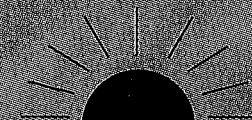

Daramani Tarawele

BAGANLATOLOLA

Misi ni saga

Daramani Tarawele

Baganlatolola

Misi ni saga

KALAN DIYA
2006 san nowanburukalo

KƏNƏKOW

	№
№abila	3
Bagan latələta sugandili	5
Bagan latələta marayərə	8
Bagan nadon latələli la	12
Misi latələta balofenko	16
Kecogow	22
Misi latələta baloliferew	24
Sagalatələ	30
Bagan latələ musakaw ni tənə jateminə	

№abila

Baganlatələ be Mali la kabini tuma jan. Sisan, a ye bari-ka kura sərə barisa məgəw y'a ke u ka baara ye i n'a fə sene, mənni, baganmara n'u jəgənnə werew. Baganlatələ ye sərəkədə ye i ko sərəkədə təw. Barisa baganlatələ ye fanga sərə, an y'a miiri ko gafe ka dilan a kan, ka də fara dənnyaw ni ferew kan, o be də fara baganlatələlaw ka sərə kan.

Bagan suguya caman be latələ məgəw fə. Nin gafe in y'i sinsin misilatələ ni sagalatələ kan barisa misi ni saga ye bagan fila ye, minnu be latələ ka caya. Baganlatələla caman be olu de latələli ke u ka baara ye tilema kənə. Saga be latələ lahiya jə. A be san damadə bə kaban muso caman be sagalatələ ke ka lahiyaseli jəsigi, u be tənə dənni sərə ka də bə faantanya la. Porozew yere be, minnu be musow demə sagalatələ la ka dā nafa bonya kan.

O tuma, gafe in kun be, i be də dən o be se ka ye a kənə, i tē də dən, o fana be se ka ke a kənə walima i miiri be fen də la, o tē ye a kənə. Nin ye gafe taabolo yere ye, fen bē tē se ka sərə a kənə barisa « məgə kodən be, məgə kobədən tē ». O kosən, gafe in labenna walasa ka sira bə cogo min baganlatələla kura ni kərəlen be u ta sərə, hali n'u be jinin-kaliw ke a dənbaga jənanaw ni bagandəgətərəw fə walasa ka u ka faamuya dafa k'u ka baara sabati fo ka tənə sərə.

Sagalatələla ni misilatələla, gafe in jəsinnen don aw ma ka faamuya lase aw ma balofenko ni ladonniko n'u ferew

---

kan fo ka se musakaw ni tɔnɔ jatemineni ma baganlatɔlɔ la bawo baara min don sɔrɔkeda don, kunfɛbaara tɛ. O tuma, aw ka sɔrɔ bɛ se ka yiriwa n'aw ye gafe in kɔnɔkɔw faamu ani k'u don aw ka baganlatɔlɔwale kelen-kelen kɔnɔ a fɔcogo la.

Misilatɔlɔ bɛ gafe in kɔnɔ, sagalatɔlɔ fana b'a kɔnɔ. Misilatɔlɔ dakun fɔlɔ sebenna ka fen caman seben, minnu ma seben sagalatɔlɔ dakun kɔnɔ. Nka sagalatɔlɔ tɛ jɛ u kɔ dɛ. Sagalatɔlɔ bɛ caman ta misilatɔlɔ la. N'a' ma min faamu sagalatɔlɔ dakun kɔnɔ, a' ka misilatɔlɔ dakun fɛsɛfɛsɛ. A ka ca a la, a' bɛn'a' ka jinita sɔrɔ yen, barisa kɔjɛjɛni bɛ kɔjɛdɔn latige kɔjɛninina ma.

Aw ni ce !

Bagan latɔlɔta sugandili

Si bɛ jateminɛ

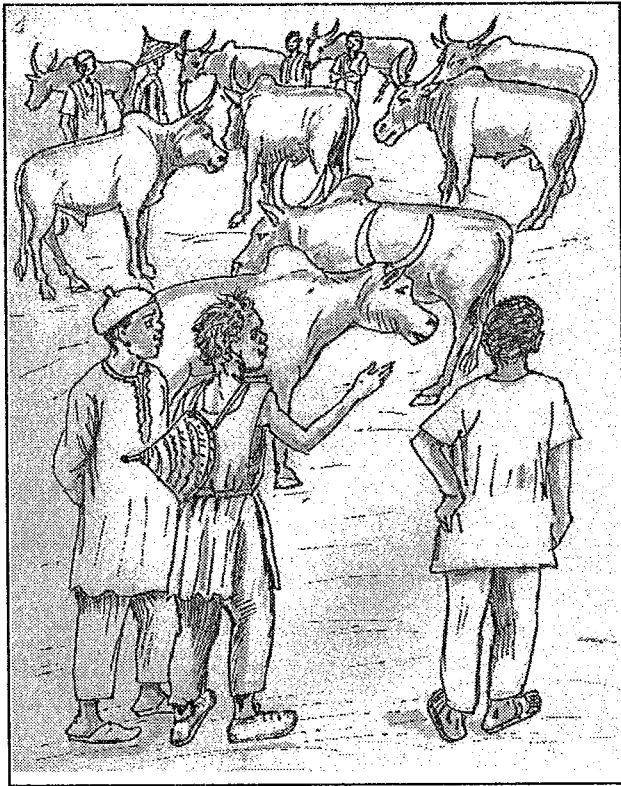
Bagan bɛ sigi kulu fila kɔnɔ yan. Kulu fɔlɔ bɛ se ka wele bagan denmisenw, ka filanan kɛ bagan kɔrɔw ye.

Bagan denmisen ye bagan ye min ka mɔ bɛ senna, a ka mɔ ma se a dan na fɔlɔ. Baganlatɔlɔ hukumu kɔnɔ, bagan denmisen si b'a damine san fila la fo san naani.

Bagan kɔrɔ ye bagan ye min ka mɔ banna fen tɛ fara a janya kan tun, a kundama. A sera a hake la. Ni bagantɔlɔ-la bɛ sugandili kɛ o sɛrɛ kɔnɔ, a b'a kɛ bagan ye min si b'a ta san wolɔnwula la ka se san tan ma.

Bagan bɛ sugandi fana ka da a kolo cogoya kan, a kolo ka misɛn, a kolo ka kunba. Ni bagan kolo ka kunba, a fasaya tɛ kun ye, a bɛ bonya kalo fila walima kalo saba kɔnɔ. A mana feere o waati, tɔnɔ bɛ sɔrɔ a la.

Nka a ka jɛ a ka dɔn n'a fasakun tɛ bana gɛlɛn ye min furakɛwari bɛ se ka caya walima min sababu la bagan tɛna kɛnɛya. Jateminɛ, jɛjɛninini ni sɛgɛsɛgɛli bɛ diyagoya o waati. Bagandɔnna nana jɔda ka bon nin waati.

Fen werew be jatemine :

Banako be segesege bagan latelota sugandito. Fen were min be ni bagandonna nana te jine o ka, o ye bagan dalapinw ye, a jinw dafalen don wa. Bagan balo ye fenjanw ye, a bu nimi. Ni jinw ma dafa a ka dumunike be geleya, a tololi be sumaya. Bagan mana koru ka se si do ma, a dalapin daw be bin.

Songoko be jatemine : Ko caman be songoko la. Nka min ka di baganlatelola la, o ye songo duman ye, ka bagan san songo la na ya latelo ka feere, a be tonu soro a la.

Bagan songo be jigin ka yelen. Bagan songo be jigin waati min o ye bagan latelota santuma ye. Baganlatelola mana bagan min san o waati, a ka ca a la, baganlatelola be tonu soro.

Daw be taa bagan latelota jini bagansugubaw la i ko Nara, Banamba, Jlonu, Busen, Kati Darali ni yoro werew. Jateminew na, bagan songo ka di nin bagansuguw la wa i be i sago soro fana.

Ni baganlatelola ya sigiyoro bila ka taa bagan san fan were la, fo bagan ka lase a sigiyoro la. Daw be bagan bila sennataama na, daw yere ba bila bolifen konu. A mana ke a fen o fen ye, musakabo ba la. O musaka be fara bagan sansongu kan, bagan sansongu be geleya. O jate fana be mine.

Bagansanyoro la, baganw ka fisa ni nagon ye, daw fasalen don nka fasakojugu te, daw fasalen don kojugu. Lateloli la, bagan min ma fasa kojugu, o latelo ka nagon ka teme do kan min fasalen don kosebe. Sosalu ta la, min ma fasa kojugu, o songo be fasalenba songo ne. Felo in be balo min dun, o musaka te filanan balowari bo. Ko were be se ka ye a la, ko were minnu be na ni musakaw ye baganlatelola ma sigi ni minnu ye. Nin jateminew kun be.

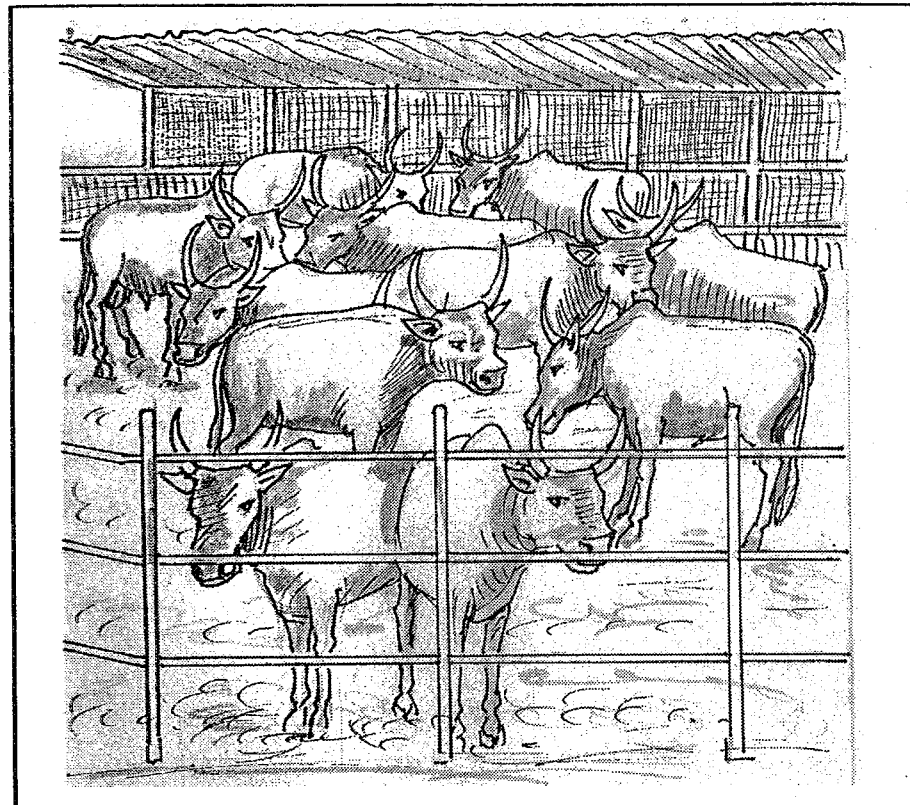
Tonu ka soro baganlatelola la, tipe don o be bo bagan sansongu na feeresongu na nka a be bo kuntaala fana na, bagan be kuntaala min ke yanni a be fari soro ka bonya, ka girinya.

Bagan latələta marayərə

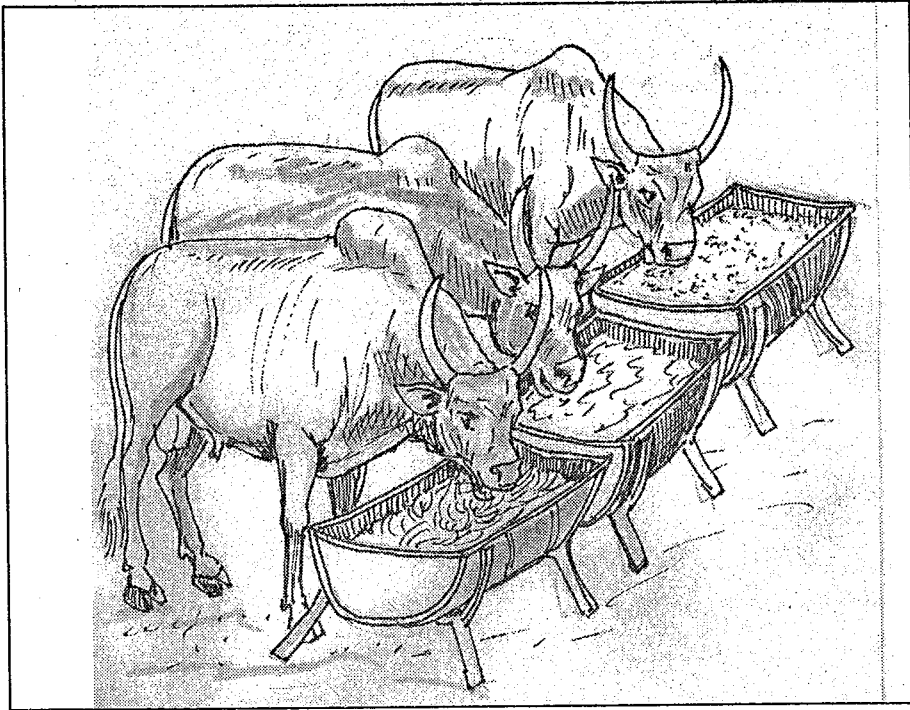
Bagan latələta tē taa gennyərə la. A bē siri walima a bē bila a yere ma. A bē bila a yere ma kene dō kənō a tē bō min kənō. O kene ye wērē walima sinsan kənōna ye min bē wele « zeriba » walima so jōlen bagan latələ kama. Gennyərə-lataa tā to bagan ka buda jōna taama banbali kosən ani balocogo.

Wērē/sinsan walima zeriba bē dilan k̄a musaka nəgōya walasa dō bē sərə baganlatələ la. Sinsan dilanfēnw ka kē sigidaw fēnw ye, i n̄a fō jiri kunbabaw ni jiri misen ḡoni-maw, fēn o fēn bē don jasa la, olu sərəli bē musakaw dəgōya. Sinsan mana dilan, sumako fəra k̄a gēlyā cogo min fo ga ka jō sinsan kənō, baganw bē u kun don ga min kərə ni tile y'ū tərō. Ga in bē se ka kē binjalanbilayərə ye fana.

A ka ni bagan balofēnw ka marayərə sərə, i n̄a fō mangasan, tijenifēnw t'ū sərə, funteni walima sumaya t'ū toli, balofēnw bilalen don sugu ni sugu, taama bē se ka kē u ni jəgən cē, u bē lasərə diya la u tatuma ka di bagan ma. Fijədonwow/yeelendonwow, dugumakolo ni mangasan in bili ka kan ka laben kojuman i n̄a fō dōnniw y'a jira cogo min. O kəcogo la, bagan latələta bē keneko ni fijeko jate minē bagan kana jəgən degun kene kənō, fijē kana dēsē baganw na. O kərə de ye ko baganw kana caya marayərə kene ma.

Baganw ka kan fere kene kənō, u ka kan ka lafiya ka munumunuyərə sərə. O ka se ka kē, jateminew y'a jira ko baganlatələyərə la, mēterekare kənōntən ka kan ka bila bagan kelen ye.

Dumuniminen

Dumuniminen be balofen tijeta dɔgɔya. O be dɔ fara baganlatɔlɔla ka sɔrɔ kan. An fɛ Mali la, caman ka dumuniminenw ye barikon cetigelen ye, a jɔjan fɛ k'a ke minen fila ye. Dɔw be senw ke a kɔrɔ walima u be nege dɔw dilan dumuniminen be da minnu kɔnɔ.

A ka ji dumuniminenw ka sigi ga suma na, balofenw ka ke u kɔnɔ yen. O be balofenw lakana ani k'u tanga tile ka jenini ni fiɲɛ ka jali ma. Ni samiye don, ga be balofenw kisi sanji ka jiginni ma.

Jiminen :

An ye bagan ka jiko ɲɛfɔ jilabanaw ka ca. An kana fɔ ko bagan don, ji min mana sɔrɔ k'o di a ma. Bagan minniji ka kan ka saniya i ko hadamaden minniji, ni dese tɛ. An kanka to ji in ka ke kalanman ye. Ji min be di bagan ma, o man kan ka dese a la, a ka labɔli ke. Misi kelen be ji litiri 40 min tile kɔnɔ. O tɛ tulongeko ye.

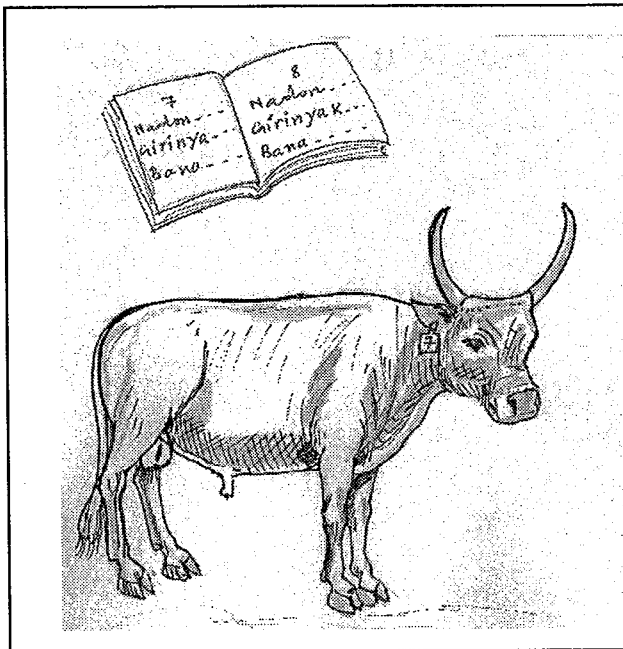
Ni misi kelen be ji litiri 40 min tile kelen kɔnɔ, a ka ji, n'i be baganlatɔlɔ la, minniji tayɔrɔ ka surunya, minenw ka fa nɔgɔya la, baaradenko kana ye a la ka musakaw caya, ji ka sɔrɔ a sumanen don. Kɔlɔn kelen min ji be labɔli ke, o b'a ɲɛ.

Bagan nadon latolali la

Bagan nadon a latolaliyero la, o don ba soro a marayero laben bee kera, fosi ma to ko :

Ni bagan caman don baganlatolala ba jini ka taamasiyen ke u kelen-kelen na cogo min u bee be don. Taamasiyen min bennen don no de be jini baganmara la, o ye manajalan ye nimeru be seben min kan ka dulon bagan tulofura la.

Baganlatolala ba jini bagan-dogotero fe a ka ka bagan (w) laje, bana minnu mana ke a la, olu ka don. Banaw mana sidon, u be furake teliya la, no te, bagan banabaato be to a te dumuni ke walima a be dumuni ke nka dumuni te a nafa, do te fara a kan. O ye tipeni ye.

Bagan girinya be suma a nadon n'i ba fe ka baganlatole ke a sariya la. Girinya min mana soro a nadon, girinya min

be fara a kan don o don, dogokun o dogokun walima kalo o kalo, o be don. Ka da o girinya kan, no te labali ke walima o be labali ke, yelema minnu ka kan ka don bagan balocogo la, olu be faamu, olu be ke. O tuma, a ka don ko baganlatole te kufebara ye. Baara te, min konu, baganlatolala ba ta ke bisigiyali ye : ne jena...., ne fe.... ne miiri la do be ka fara a kan. Bagan girinya mana suma ka don nafa be o de la. Sariya yere-yere ko ka bagan latolalata girinya suma tile tan ni duuru o tile tan ni duuru. O be ke sababu ye latolali ban waati be don.

Nin wale damado minnu file ninnu ye, olu de be sebenko diyagoya baganlatole la. Kunnafoni fen o fen be bagan kunkan, sansongo, sorosongo, nadon, nadon girinya, furakeli, balocogo, girinya sumani kelen-kelen bee.... sebenfura ka kan ka bila bagan kelen-kelen togo la walasa baganlatolala ka kuntilenna na taafan don, baara to ka nogo a bolo. Dumuniko nasira la, a ka ji sebenfura kelen-kelen ka lafa balofen kelen-kelen kunkan.

Sumako :

Bagan latolota be mara yero do la, gakerola, were walima jasadonona, walima so labennen a kama (bagan latolota latoloyero). A mana ke nin fen o fen ye, keneya ka kan ka ke a yero la, banakise te yen, nogo te yen, sababu te yen min be ke sababu jugu ye baganw ma, u mana bila yen.

Baaraw ka kan ka ke baganlatolala fe ka kon bagan latolota nadon je ; sumako jenalibaaraw, yero lasa-

---

niyalibaaraw ani yərə furakelibaaraw.

Suma ye hine ye. Bagan latələta man kan ka ke tile la barisa tilefunteni b'a segen. O segen be se ka ke bana ye a la barisa a farilaji be dögöya. Ka dan o dərən ma, bagan latələta ka kan ka mara suma na, jirisuma, gasuma wali-ma sokənəna şuma ka fişedonwobaw bila so in na.

Saniyaliko :

Bagan latələta marayərə ka kan ka saniya. Labenw ka kan ka ke o kama, sanga ni waati a ka sərə yərə saniyalen don. O la, bagan keneman be to.

O tuma na, nəgö man kan ka ke bagan latələta marayərə la. Nəgö ye dimögöw n'u jəgənnaw ani banakisew dagayərə ye. Bagan latələta marayərə n'a laminiw ka kan ka furan. O be yərə nani diya baganmarala ye ka bagan latələta laafiya ani k'a kene to.

Nin hukumu kənə, bagan latələta be se ka binjalan yereke duguma bagan be da min kan. N'a ye sugunə ke, o ji be sensen ka taa jukərə. O sumaya te fen ke bagan na. Bagan bo fana be jagami binjalan na. Ninnu beə be laban ka ke nəgö ye min be don foro la. O ye baganlatələla ka here dö ye.

Furakeli :

Bagan latələta marayərə ka kan ka furake yanni bagan latələta nadon ce. Yərə be furake k'a banakise n'a fenşenama tə beə faga walasa bagan kana tərö si sərə a

---

marayərə la.

Fenşenamafagalan fiyetaw be yen, furakisew ni furajiw be yen ka ke dugumakolo ni kogow la walima ka ke bin na, binjalan min ni baganw be d'a kan n'a yerekelen don u marayərə dugukolo kan.

Bagandəgötərə jəda be nin baaraw la. Sumako ni saniyaliko baaraw be se ka ke farikololabaara ye, minnu be baganlatələla kan. Nka a mana tila nin baaraw la, a be se ka bagandəgötərə wele k'a ka yərə labennen jira a la, o k'a fela fö a ye. O b'a bilasira, k'a sən hakili la, k'a hakili sigi.

Min ye bagan latələta marayərə furakeliko ye, baganlatələla be se bagandəgötərə ma, a ka fura ketaw, furaw kecogo, furaw kewaati, lahalaya fen o fen be furakeliko in kunkan, o b'olu jefə a ye walima a b'a demə a keko numan na.

Misi latolota balofenko

Misilatolo koro de ye ka misi labalo ka je kasoro a ma ke ni balo tineni ye. Hake do de sigilen don bagan latolota be min dun tile kono, no ye tile balo ye. Tile balo ba balofenmako bee dilan walasa a be to ni na wa do be fara a sogo kan.

Misi latolota balofenko be jatemine ; balofen ka ke numan ye ani balofen ka laboli ke. Balofen ka ke numan ye, o koro ye balofen ka farikolo nafa. Balofen ka laboli ke, o koro ye balofen hake min ka kan ka da ma tile kono, o hake kana dese ; a kongoto kana to. Min ye misi latolota ka tile balo dunta ye, balofen fen o fen be, nolu jayoro be a farikolo yelamani na, no de ye a latololi ye, o balofen bee ka kan ka soro tile balo dunta la. O balofenw ye bonda saba ye, **funtenidonnaw, sogocayanw ani nikogow**. Ni jatemine kera yan, i ba ye ko misilatolo te kunfebaara ye. O jatemine de kono fana, baloko nasira la hali bi, misilatolo hukumu kono, i ba balo walasa a ka tolo fana. Misi latolota ka to ni na, o be latige balofenw fe, minnu ye funtenidonnaw ye, minnu be latololi ke, olu ye **latololanw** ye.

Funtenidonnankomakow/Nilahinenankomakow

Misi be dumuni ke, a bi jo a senw kan, a bi da, a bi taama-taama.... Funtenidonnaw ye nilahinenanw ye minnu ba to bagan be se ka wale ninnu bee ke.

An ka misali ta misiden kan min girinya ye kilo 25 ye. Tile o tile garamu 250 be fara a kan. O misiden mako be funtenidonnaw/nilahinenan fen (UF) 0,80 na tile kono walasa ka farikolo ladon ani ka bonya. Misi latolota min girinya ye kilo 100 ye, ni garamu 500 be fara a kan tile o tile, o ka kan ka funtenidonnaw/nilahinenan fen (UF) 2,10 dun tile o tile a farikolo ladonni na bonyali kama. Funtenidonnaw fen kelen (UF) ye funteni hake ye, min be Farajela suman kilo kelen na suman min ye cemanee ye

pumanya nasira la. Suman in ye orizi ye ni kaba be bila ale no na an fe yan. Funtenidonna (UF) fen kelen ye balo funteni hake sumafen ye.

- latololi damine na (tile 30 ka se tile 45 ma) funtenidonna fen 3 tile o tile ka ben girinya sorota kilo kelen ma.
- latololi cemanca la (tile 15 ka se tile 30 ma) funtenidonna fen 3,5 ka se 4 ma tile o tile ka ben girinya sorota ma.
- latololi laban na (tile 15 ka se tile 30 ma) funtenidonna fen 4 ka se 5 ma tile o tile ka ben girinya sorota ma.

Latololankomakow

Latololanw be fara nilahinananw kan. Latololanw be do fara bagan latolota sogo kan, no be do fara a girinya kan. Latololanw ye sogocayanw ye (« MAD »). Latololan fen « MAD » garamu 0,5 be ben bagan girinya kilo 1 ma. Misiden min be san kelen ni tila (kalo 18) ka se san fila (kalo 24) ma, no girinya ye kilo 150 ye ka se kilo 200 ma, o misali ye :

- « MAD » (latololan) garamu 0,5 n 150 = « MAD » garamu 75.
- « MAD » (latololan) garamu 0,5 n 200 = « MAD » garamu 100.

Misali la, walasa ka misiden san kelen ni tila walima san fila funtenidonna n'a latololimako je n'a girinya ye kilo 150 ye walima kilo 200 ye, tile o tile, « MAD » (UF) garamu 125 ka se 130 ma, o de be di a ma. Nka ni ntura don min

be san 7 la ka se san 10 ma ni girinya ye kilo 250 ye ka se kilo 300 ma, a ka dunta ye tile o tile « MAD/UF » garamu 80 ka se garamu 115 ma.

Nikogokomako ni witaminikomako

Nikogow ye bonda fila ye. Baganlatolo nasira la, kolomugu walima kaakomugu ni kogow be jagami jagon na ka di baganw ma. O be baganw nikogokomakow dilan. Dow be kaba nonta di baganw ma barisa ale be dilan ni nikogow ye.

Witamini min be di bagan latolotaw ma, a hake man ca baganw ka tile dumuni na. Nka hake min be dun ten, o hake be balofen dunnen tow bayelemaniko numan teliya. Witamini « A », « D » ni « E » de be di bagan latolotaw ma.

Jikomakow :

Balo te ke ji ko. Ji min be di bagan ma, a ka kan ka ke ji numan ye, ani fana ji ka kan ka laboli ke k'a jikomakow be dilan, i ko nilahine, i ko latololi. Ji hake be bo bagan siya la, a be bo a si la, a be bo a fari cogo la.

Misiw jikomako be yelama ko samiye don walima ko tilema don, ko gonga don walima ko mere don.

Misiw	Samiye	Tilema
Gonga	Litiri 104 ka se litiri 23,2 ma	Litiri 12,2 ka se litiri 28,8 ma
Mere	Litiri 74 ka se litiri 19 ma	Litiri 12 ka se litiri 25,1

Binjalankomako :

Misi binjalankomako ka bon. Misi be binjalan hake min dun, o hake ka ca. O koson, binjalan de be jatemine kasara ka balofen tow sugandi ka ben bagan ka tile balo dunta hake ma walasa bagan be bu hake dennen da don. Baganlatola la, misi binjalanmako jatow ye ninnu ye :

- latolali damine na (tile 30 ka se tile 45 ma) binjalan kilo 2,5 ka se 2,7 ma ka ben misi girinya kilo keme o keme ma
- latolali cemanca la (tile 15 ka se tile 30 ma) binjalan kilo 2,2 ka se 2,4 ma ka ben misi girinya kilo keme o keme ma
- latolali laban na (tile 15 walima tile 30 laban) binjalan kilo 2 ka se 2,2 ma ka ben misi girinya kilo keme o keme ma.

Baganlatola nasira la, misi balofenw ye funtenidonnaw, latolalanw, nikogaw, vitaminiw, ji ani binjalan.

Baganlatola dabakun ye nafa ka sara, no ye tona ye. Tona be sara ka da ko fila jatemine kan : sogo sarata ani balo kecogo. Baganlatola ka kan ka nin ko fila dantige koruman ka sara ka latolali baara sigi sen kan. A be a ka lapiniw ni balolifeerew sigi sen kan folo.

1. Baganlatola ka jatemine ka kan ka boli bagansugu taabolo ni bagansannaw mako bere kan.

- Baganlatola be misi minw latola u latolalen sanbagaw ye waye jenamaw ye walima tubabubalofeeremangasantigi don, min be misisogo feere i ko Libanew ba ke

cogo min. Da be ke a la ko misi mana latola kaban sanbaga be sara a la, a te gala.

Nin hukumu kana, misifasanlatola be ntura merenw latola, ntura meren minnu si be kalo tan ni seegin na ka se kalo mugan ni naani ma (san kelen ni tila ka se san fila ma).

Kecogow

Kecogo fɔlɔ la, min be nini misilatɔlɔla fɛ, o kuntaala ye kalo tan ni fila ye. O kɔnɔ, misi latɔlɔtaw be taa genni na. U mana na ka bɔ gɛnniyɛrɔ la balodafa/dumunidafa be di u ma. O balocogo mana jɛ, don o don kilo tilance (kilo 0,500) be fara misi latɔlɔta kelen-kelen kan. A daminstuma numan ye desanburukalo ye.

Kecogo filanan na, o ye latɔlɔli teliman ye. O kuntaala ye kalo fila ye, bagan latɔlɔta tɛ taa yaala, a sirilen be to wali-ma a datugulen be to. Dumuni ni ji be di u ma u nɔ na wala-sa kilo 0,900 ka fara a kan don o don.

Misilatɔlɔla be misi minw latɔlɔ, misi minnu be taa feere Mali kɔkan walima misiw don, minnu be laban Bamakɔ n'a jɔgɔnnaw ma jamana kɔnɔ yan. A be misiw latɔlɔ o la, misi minnu si be san wolonwulan na ka se san tan ma. U girinya b'a ta kilo kɛmɛ saba la ka se kilo kɛmɛ saba ni bi duuru ma. A be ke latɔlɔli teliman ye ka dan kalo saba ma. Latɔlɔli si jɛ fila be ke o kɔnɔ. Fɔlɔ be bɔ desanburukalo la ka ban feruruyekalo la. Filanan be dabɔ awirilikalo la ka kuncɛ zuwenkalo bantɔ.

Jatew ko, latɔlɔli la girinya sɛrɔcogo ye nin ye :

- latɔlɔli tile bi naani ni duuru fɔlɔ kɔnɔ, don o don, kilo 0,900 be fara bagan kelen-kelen girinya kan ;
- latɔlɔli tilan kelen mana ke, tile tan ni duuru ka se tile bi

saba ma, misi kelen be girinya min ta don o don, o ye kilo 0,650 ye ;

- latɔlɔli labanda la, tile tan ni duuru ka se tile bi saba ma, don o don, kilo 0,500 be fara misi latɔlɔta kelen-kelen kan.

Min mumɛ be fara misi kelen kan latɔlɔli senfɛ, o ye kilo 664 ye. Ni misi tun be kilo 350 la, a be se kilo 391, 4 ma latɔlɔli bantuma na.

Misi latolota balolifeerew

Balolifeere be sigi sen kan ka ben misilatolola ka lajiniw ma : a be sogo numanba de ka, a ka baganw be taa jama-na kakan walima u be dun Bamaka, o ye latololi kuntaala surun ye, kalo saba. O nasira la, bagan latololi mako be balofen minnu na, olu be jatemine ka da bagan girinya kan ani girinya min ka kan ka fara bagan kan latololi kana. O mana ke, misilatolola bi laben musakaw keli kama walasa ka balofenko bee dafa.

Balofenko penabali

Baganlatolo te kufebaara ye. Walasa misilatolo ka ke hakilisigi kana, geleya kana ye baloko la latololi kuntaala mume kana, misilatolola ka kan ki sinsin nin ko naani kan :

- balofen be sugandi ka da sariya minnu kan ;
- balofen marataw hake sigili ;
- balofenw donini ka se u marayero la ;
- balofenw marali n'u ladonni.

**A KA JI BALOFEN MINNU BENA DI BAGANW MA,
OLU KA SEGESEGE KA DON U BE BAGANW
NAFA KA SE.**

Balofenw sugandili n'u sarali dennen don balofen sarotaw la, minnu feereta be sara sigida na lamini kana. Balofenw ka sara, nka misilatolola mako be hake min na ka

ka baara sabati waati kuntaala kana, o ka sara ka ke jagon kan ka ke nesigi ye baloko nasira la.

Balofen min ye binjalan na jagonnaw ye, maracogo numan ka kan ka ke olu la. Dow be binjalan dilan baganbalo kama, dow fana be binkene kan ka mara baganbalo kelen in kama. Nka binjalan doron te misilatolo je, fo balofen werew ka fara binjalan kan. Olu ye balo nafamaw ye, jatemine kera ka minnu dilan ku lasagon borow kana ka nimeru sigi u la, olu ye turuto ye. Hali ni turuto be boru kana, a ka kan ka lasagon mangasan kana walasa a kana tipe walima a nafamafenw kana ba a la.

Nin bee kana, a ka ni misilatolola ka kaye kelen dayele balofenko jate donni kama. O kaye kana, a be balofen kelen-kelelenna hakew seben yanni a ba ka baara damine. Baara mana damine, balofen kelen-kelelenna hake min be ba, a ba seben. O jatow mana mine u mincogo la, balo te ban latololikela jinema. Balofenw man kan ka dese. Ko jugu si te o ba baganlatolo la. Baganlatolola ka kan ka balofen bee kelen-kelelenna hakew dafalen fara jagon kan yanni a be baara damine.

Misi latolota ka balo dunta dilanni

A yera ko bagan ka dumuni ye balofen suguya fila ye, binjalan ani korikolo dilannen ni dow ko « turuto », balofen nafama. Bagan ka tile dumuni ye nin suguya fila ye ka jagon dafa.

Binw ni kalakalaw be tige-tige ni bese ye bolo la. Tige-tigeli mana ke ka ban, sukaroji ni ire be funfun tige-tigelen kan kasoro ka di bagan latolota ma. Dow yere na datugu yoro labennen da kono walima dinga kono. A be tile tan walima dogokun fila ke o cogo la. O kofe, a be ba ka di baganw ma.

Ire min be ke sukaroji la ka nagami ka ke binjalan kan, o ka kan ka jatemine ke bagan girinya kan, balofen bena di bagan min ma. Misali la, bagan min girinya ye kilo 100 ye, ire garamu 30 ka kan ka di o ma, teme man kan ka ke o kan.

Ni sukaroji ma soro, ire be ke ji gansan na a ka yeele. O la, ire hake min mana ta siye kelen, o nagon ji be ta siye 5 fo siye 10. O ireji dilannen be seri-seri binjalan/kalakalaw kan walima ka ni korikolo/turuto nagami ka di bagan ma.

Sukaroji minen kelen be nagami ji gansan minen saba la.

Ikoma ka baganbalo ni baganbalo minnu dilannen don ni tigebo ye walima korikolo ye ji be funfun olu kan ka sanga 15 ke, u ka nigin kasoro ku di bagan ma. Dow be baganbalo ninnu nagami ni bu ye ani sumanw bonan were i ko malo ani alikama.

Kolomugu ni kogo fana be nagami balofen tow la, bu na nagonnaw ka di bagan ma. Kogo gansan walima kogo labennen be di bagan ma.

Balofenw dicogo

Balofen min be di bagan ma, no ye misifasan ye, ni misifasan girinya ye kilo 100 ye, balofen dita, no ye binjalan/kalakalaw ye, o ka kan ka se kilo 2 fo kilo 3 ma. O de be se ka bagan balokomako je. O de koson, a be jini misi latolola fe, a kana hake sigi binjalan dita la, a ka binjalan/kalakalaw dita caya. A ka waati fana to bagan ye, waati min kono a be deli balofen dita hake la. O hukumu kono, dow ka fere ye ka balofen tila sigiyoroma 100 ye ka sigiyoroma 25 (25 %) di misi latolota ma a damine na kasoro ka 25 % fara o hake kan tile duuru o tile duuru.

Bagan latolota ka ca walim'a man ca

I be a soro tuma dow la seba te baganlatolola ye ka bagan caman san ku latolo. A dow ta te duuru ba walima a ba ta duuru la ka se tan ma. Jatew la, o te caman ye. O hake nagonna mana ki bolo latololi la, baganw be dumuni ke fila-fila, o de ye ka bagan fila je minen kelen na.

Ni bagan latolota ka ca i bolo, dow be baganw je marayoro kelen na, were walima so min dilanna a kama.

Ji Minta :

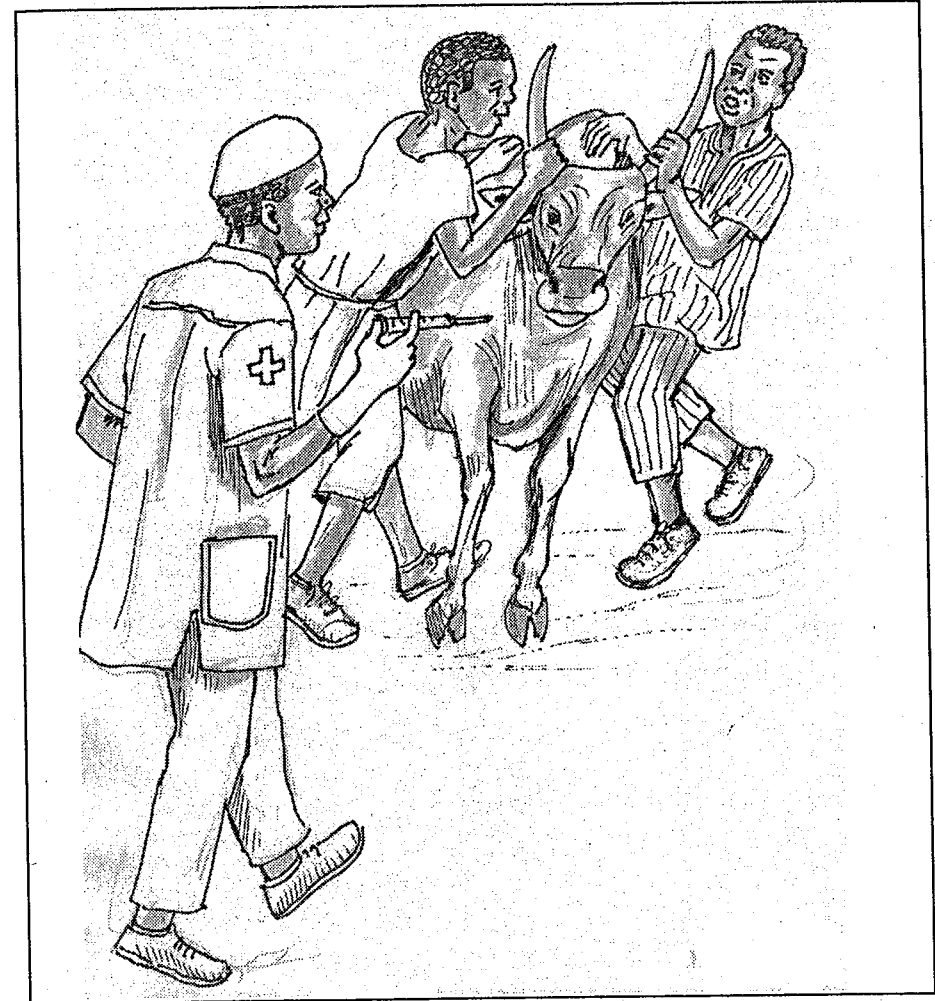
Ji joroba be baganlatolo sabetili la. Bagan be balo fenjalan de la. Fenjalan be minnogo bila bagan na. A ka ni ji ka bila bagan koro kudayi. Minnogo man'a soro tuma min, a ka se ki min ka fa.

Nka baganmarayərə dɔw bɛ, jiko ka gɛlɛn yɛ. Ni jiko ka gɛlɛn, k'ɑ kɛ ko ji tɛ sɔrɔ ka bila baganw kɔrɔ kudayi, baganmarala b'u lamin sɔgɔma ni wula.

Latɔlɔli banaw

Bana caman bɛ minnu bɛ se ka bagan minɛ latɔlɔli senfɛ. O banaw bɛ sɔrɔ balofɛnw ni balocogo fɛ. Banaw bɛ se ka kɛ banaw yɛ, minnu bɛ kolokari latigɛ bagan ma, minnu bɛ bagan nagasi, a tɛ bɔ a cogo la teliya la, minnu bɛ se ka kɛ fasadimiw yɛ fo bagan bɛ dɛsɛ dumuni na, ani sugunɛkɛbaliya. Bagandɔgɔtɔrɔw ka jatɛw la witaminidɛsɛ yɛ bana ninnu caman sababu yɛ (witamini « D », « A », « E »...). Ninnu kosɔn bagandɔgɔtɔrɔ man kan ka faama baganlatɔlɔyərə ma. Baganlatɔlɔla ka kan k'i hakili to bagandɔgɔtɔrɔ la, a ka na tuma ni tuma ka baganw lajɛ, kuma tɛ waati min n'ɑ yɛrɛ yɛ fɛn yɛ, min m'ɑ diya a yɛ.

Furaw : Furakɛsu bɛ gatigi bolokɔrɔ cogo min gadenw furakɛli telin kama, furakɛsu ka ji baganlatɔlɔla kɔrɔ o cogo la. Dɔgɔtɔrɔ tɛ, nka bana bɛ bana na, o fura ka ji a bolo : nɛrɛnfura, kɔnɔnantumufura, bana cunnen latɔlɔli senfɛ, jolifura, ka se sɔgɔliminɛnw ma ni furakɛliminɛn misɛn wɛrɛw.

Basikili :

An yɛ dɔ fɔ pɛsɛli nafa kan fo ka se a waati furancɛw ma. Baganpɛsɛbasikili kɛlɛn bɛ se ka baganlatɔlɔyərə damadɔ mako jɛ sigida kɔnɔ. Ni basikili ma sɔrɔ mɛtɛrɛ finima bɛ kɛ ka bagan disɛ lamini suma. Bagandɔgɔtɔrɔ bɛ se k'ɔ sumacogo jɛjira baganlatɔlɔla la.

Sagalatələ

Saga ye bagan latələta də ye Mali la. Cew ni musow be saga latələ. A be san damadə bə, muso caman be sagalatələ ke an ka cikeduguw kənə. Ni cew tã ye san kalo tan ni fila ye, hali ni dəw b̄a kerekere ka ben lahiya waati wa, musow ka sagalatələ fanba jəsinnen don lahiyasaga ma. Sərə be sagalatələ la ni sagalatələla ȳa baara ke a kecogo la.

Sagalatələ baara ni misilatələ baara man jan jəgən na. Danfara minnu kerekereennen don ka ben sagalatələ ma n̄lu ma dantige misilatələ kənə, olu be tali ke saga latələta baloko ni a ladonni la.

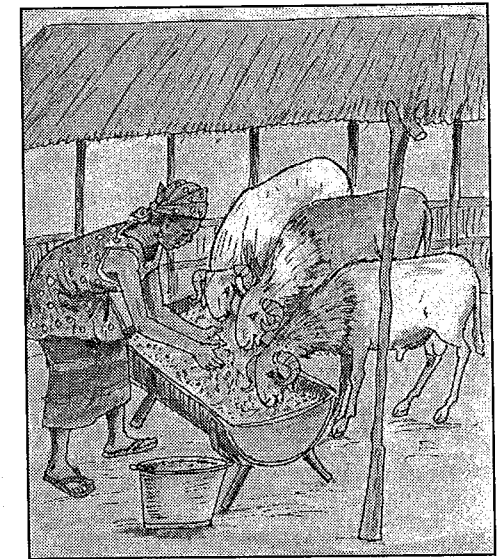
Baloko

Saga latələta baloko ka kan ka j̄e. O la, a baloli be ke sariya də kənə :

- Saga mako be balofen minnu na, suguya ni hake, olu be jateminə ka da saga si hake kan, ka se a farisogo cogoya ma ani hake min be fara a kan tile o tile. Balofen ninnu ye binjalan , furabulu, balanzanden, bu, turuto, kəgə, witaminiw, nikəgəw, ji ani fenwerew. A ka dən ko ko tiga jagan ni səkala n̄u jəgənnaw be don saga balo la fo ka se sumankisew ma sa j̄ə, keninge, kaba kerekereennyə la. Kolomugu ni jolimugu be di nka a ka suma baganlatələlaw bolo kosebē, an ka jamana kənə.

Balofenw jədako la, nin balofen ninnu be saga latələta funtenikomako dilan ka se a sogo cayali ma n̄o ni bagan məgəyali be jəgən na. O tuma sagalatələ ye ka balofenw di saga ma walasa a ka to ni na ani a ka fari sərə k̄a sogo caya. Saga be lahine ni nilahinenanw ye.

Min fəra misi latələli la, o cogoya kelen fana be saga latələli la.

Nikəgəw fana be saga latələlifenw na

Kolomugu/kaakomugu ni jolimugu ye fenw ye nikəgə be minnu na ; u ni kəgə be jagami ka di saga latələta ma walasa a nikəgəkomako ka dilan. Nka kəgə be laben ka ke fara nənta ye saga be min nən, ale fana be saga nikəgəkomako dilan.

Witaminiw tɛ dafa ni saga latələta danna a ka tile balofenw dunni ma, fo witaminiw ka di a ma sira werɛ fɛ. Nɔ ma kɛ, saga ye balofen minnu dun, olu tɛ bayɛlema ka jɛ. Witamini minnu be o baara kɛ, olu ye witamini « A », « E » ani « D » ye. O ka kan ka di saga latələta ma don o don.

Jiko ka kan ka sabati barisa n'i ko ka fɛnjalan dun i ko binjalan n'a jəgənnaw walima n'i ko ka tulumafɛn dun i r'a fə turuto, kəarikolo n'a jəgənnaw, i ka ji caman min, sanko funteni waati kənə. O tuma, cogo si la, sagalatələla kana jine ka ji bila saga kərə ; a ka kɛ kudayi ye, minnəgə mana a mine tuma o tuma a ka se k'i min a sago ma. N'i ko jiko ka sabati, surunya jida də la, kələn, ərəbine walima kə. I hakili to ji suguya la, ji min tɛ bana lase bagan ma.

Baloko jɛsigili nasira la, sagalatələla b'a ka sagalatələ kɛ ka da lapini dəw de kan : « n ka saga be balo ka ben seliba ma », « n ka saga be san dibitigiw fɛ walima wayew ».

A be girinya jate sigi, girinya min be fara a ka saga kan don o don, a b'a balo ka kuntaala min kɛ, nin jate ninnu b'a to a be balo jinita hake dən kɔ kɛ ka baloko jɛsigi. Se min

fana b'a ye ka balofenw san nəgəya la, fo ka se balofenw donini ma k'a sigiyərə lasərə. Sagalatələ man kan ka ke kunfenbaara ye, sinsin ka kan ka ke nin hakew kan :

Saga girinya latələli damine na : kilo 30 ka se kilo 40 ma ;

Saga girinya latələli bantuma : kilo 40 ka se kilo 50 ma ;

Saga girinya tata don o don : garamu 200 latələli

damine na ;

garamu 100 latələli

cɛmance la ;

garamu 50 latələli

labanda la ;

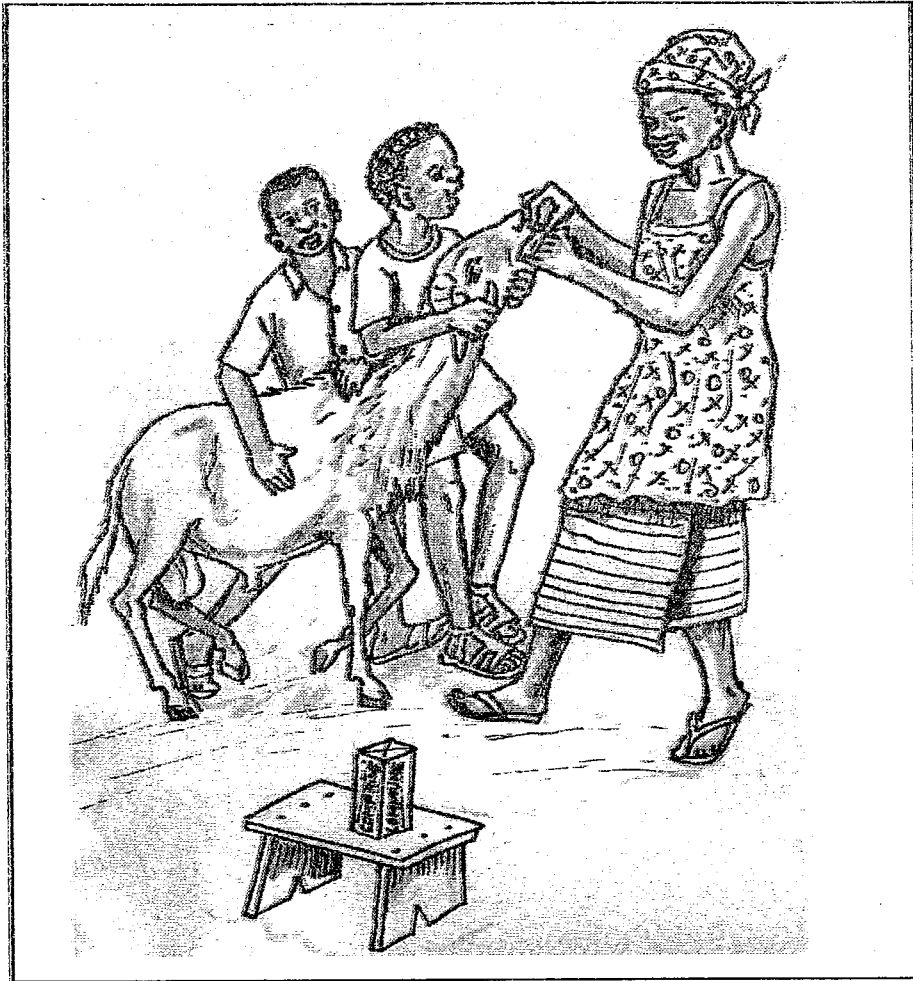
Jatew la, latələli kuntaala ye : damine tile 45 ;

cɛmance tile 15 ;

labanda tile 15 ;

Mume tile 75.

- Balofenw dicogo be bə sagalatələla yere la ka da a ka lapiniw kan : kuntaala ka surun, kuntaala ka jan, lahiyasaga don, lahiyasaga tɛ, girinya lapininen... Nin jatew de

b'a to balofen dita be dagaya walima a be caya, balofen suguya, bagan dumunikecogo, balofendiko hake. Ni saga latolota ka ca, sagalatolola k'a hakili to balofen dicogo la, balofen kana ban-ban yara bee k'a tije ; dumuniminen ka labali ke saga be ka dumuni ke ka fa. Sagalatoloyara be dilan ; a be laben ; a be furake tile tan ni duuru nagan ka kan baganw nani je. Sagaw mana na don min, n'u ka ca,

nimoro be sigi u kelen-kelen na i ko misiw ta fora cogo min. O be ke manajalan kan ka don u tulo la. O ba to u be don ka bo nagan na ani k'u kalosili sabati nagaya konu. A ka ni, u girinya ka ta k'o seben.

Saga do latololi ka nagan/telin ni do ta ye. O be soro si hake fe a ni siya ani keneya. N'olu jatew minena kasoro ka saga sugandi, a ka ca la tonu be soro latololi la. Min fora misi sugandili n'a sanni na, o sariya kelenw ka jatemine saga fana kunkan.

Saga min be latolo ka ke lahiya ye, jate werew be, minnu ka kan ka don.

Sagajigi dafalen

- a ko ma gosi (sagamone te) ;
- a new dafalen ;
- a tulow dafalen ;
- daw be finw jatemine (sugunkeyara kerenkerennnya la) ;
- a gerew (biyenw, ganw) dafalen don ;
- a senw dafalen don ;
- a ka kene a ni na ;
- a si be kalo waro la (ka yelen).

KUNNAFONI DAW BE SAGALATOLO DAFAN,
OLU WALANWALANNEN BE MISILATOLO
DAKUN KONU.

Baganlatōlō musakaw ni tōnō jateminē

Jago dabōra tōnō kama cogo min, baganlatōlō fana dabōra tōnō kama o cogo la. Bagan bē san, o ye a sansōngō ye. Musaka wērēw bē kē ka fara sansōngō in kan, laseliwari, furakeliwari, kələsiliwari, balosanwari, furasanwari.... Ninnu musakaw kelen kəfē ka bagan latōlō, baganlatōlōla bē a ka tōnō jini. O kosōn, fēn o fēn bər'a kun wari ye ka don bagan in na k'a ta a sandon na fo ka bila a feeredon na, a b'olu kafo jəgōn na. A b'a fē ka tōnō min sərō, a bē o kafo a ka wari bōlen na. Da min mana sərō o kafoli kōnō, o da bē kē bagan feeresōngō/feereda ye.

Cogo wērē bē yen, min kōnō, baganlatōlōla bē sugu kasa ta. O ye ka yaala ka baganw feereda jininkali kē walasa ka hakilila jōnjōn sərō min bē kē sababu ye ka baganlatōlōla dēmē sōngō sigiliko juman na kasərō a ma bin. Tōnō tē sərō ni feereda man ca ni hake musakalen ye, n'ō bē se ka wele « sərōda » Sərōda mana dōn k'ō bō feereda la, tōnō ye o tō ye.

A bē faamu nin kōnō ko ni baganlatōlōla b'a fē ka tōnō caman sərō, a tē jē fo a ka a ka musaka kelen bēē dadōn cē-cē-cē. Tōnō caya bē sərō bagan feereta caya fē walima feereda caya fana fē. Ninnu fēn fila bēē bē bō sugu cogoya la, sōngōw yelenna, o ka di, walima sōngōw jiginna, o ka go baganlatōlōla la.

Musakaw :

O tuma a ka ji baganlatōlōla ka se a ka musakaw la, a ka se k'u bereben walima k'u lajigin, ka dō bō u la. A ka tōnō bē caya. Min bē nin baara nōgōya a bolo, o ye ka dakun kelen-kelen musaka dōn, a kana bakuruba jateminē. Dō bē se ka bō minnu na, olu na dōn, wa dō bē se ka fara tōnō kan cogo min, o fana na dōn. An k'a dōn kabini baganlatōlō bē baganlatōlōla hakili la waati min ni miiri gansan don, o waati kelen na, a ḡaniya ye ka tōnō min sərō, a bē miiri o fana na. Segin ka kē a kan k'a fō tuguni, baganlatōlō tē kunfēbaara ye.

Tōnō ye musaka kelen bōlen ye feereda la. Nafa sərōla ni tōnō cayara, tōnō mana dōgōya o ye ko nafa fana dōgōyara. Nin bēē b'a sementiya ko sebenni ka kan ka kē, ko wari fēn o fēn bē bō ka kē musaka ye baganlatōlō baara la, baganlatōlōla ka kan k'a bēē seben walasa a kana jine a si kelen kō, o ka kē sababu ye k'a ka tōnō dōgōya. Seben ye hakili marayōrō ye barisa hakili ye jōn ye.

Baganlatōlō musaka ka ca. Dōw hake bē yelema, hake yelemataw, dōw hake tē yelema, hake yelemabaliw :

1. Hake yelemataw :

Bagan sanni : Wari tē to da/hake kelen na, a bē yelema ka da bagan santa hake kan, bagan santa cogoya n'ō ye jēya ye, a sanwaati, sugu cogoya ...

Bagan balo sɔrɔli : Baganbalo tɛ sɔrɔ musaka kɛ. Baganlatɔlɔ la, san dɔ balosɔngɔ bɛ caya ni san dɔ ta ye. O bɛ sɔrɔ baganbalo suguya fɛ ka se a sanwaati ma ani a marali.

Bagan ladonni : Wari bɛ kɛ ka bagan latɔlɔta ladon, kɔ kɔlɔsi ani kɔ furakɛ bagan dɔgɔtɔrɔ fɛ. Nin musakaw bɛ yɛlɛn cogo min, u bɛ se ka jigɛn ten, hake ye yɛlɛmata ye.

Dakun jɔlɛnw : Olu ye saraw ye, tajisɔngɔw (bolifɛnw), donitawariw, makɔɲɛfɛnw sansɔngɔ, musaka balalɛnw.

Dansigibali : O ye musakaw ye minnu bɛ sara waribon ye wari labaarali kɔnɔ, ani wari min bɛ sara benbaliya, fili walima tipɛninɔ dɔ dilanni na.

2. Hake yɛlɛmabaliw :

Mara : Baganlatɔlɔyɔrɔ bɛ mara kɔnɔ min b'a taabolow ɲɛnabɔ, i nɔ fɔ sɛbenko, jiko, kuranko, baarako lakandali-ko, baarakɛsoko. Musaka bɛ kɛ nin bɛɛ ka se ka sira sɔrɔ. O musakaw mana kɛ siɲɛ kɛlɛn kaban, u tɛ yɛlɛma, o bɛ u kɛ yɛlɛmabali ye.

Yɔrɔjɔlɛnw : Sɔngɔ ladonni, yɔrɔw labɛnni, baarakɛminɛnw, bolifɛnw, yɔrɔw kunkan musakaw.

Kɔlɔsili : Musaka dɔw bɛ yan, baganlatɔlɔla bɛɛ tɛ olu kɛ. I bɛ musaka minnu kɛ i bɛ dan olu dɔrɔn ma k'u kafo ɲɔgɔn na kasɔrɔ ka bɛn ni tɔnɔ jatɛminɛ ye.

Jatɛɲini

Sɔrɔ ye fɛn ye min jate bɛ minɛ. N'i ko ka jate minɛ i ko ka jatɛɲini kɛ. Jatɛɲini bɛ kɛ ni da damadɔ ye kɔ dɔn ko bɔ/tɔnɔ/nafa/sɔrɔ bɛ baara la, n'ɔ ye baganlatɔlɔ baara ye nin hukumɔ kɔnɔ.

Misali

Da dɔnɛnw ni ɲinitaw

Hake yɛlɛmataw (musakaw)	d.....
Hake yɛlɛmabaliw	d.....
Sɔrɔda mume	d.....
Tɔnɔ ɲinita	d.....
Feereda mume	d.....
Bagan feereda hake	d.....
Kɛlɛn feereda	d.....